

ANTIČNA KNJIŽEVNOST

GRŠKA ANTIČNA KNJIŽEVNOST

Arhaično obdobje

- 8. – 5. stol. p.n.št.

- prevladuje epsko pesništvo (Homer: Ilijada, Odiseja → homersko vprašanje: ali je oba epa napisal on, ker epa nista enoviti celoti, nastala sta iz ustne tradicije aoidov), zazrta v preteklost, opeva junaška dejanja, pisana v verzih - heksameter (šestomer- verz Homerjevih pesnitev. Verz obsega šest daktilskih stopic, te lahko nadomestijo spondeji. Zadnja stopica je nepopolna, dvozložna, zato se v njej pogosto uporablja trohej, lahko pa tudi spondej. Daktil: -uu -uu -uu -uu -uu -u)

- lirika je povezana z vsakdanjim življenjem in čustvovanjem človeka. Uporablja veliko verzni oblik in tematsko raznolikost (domoljubne, socialne, satirične, didaktične, reflektivne (razmišljanje), himne, ljubezenske). Za glasbo uporabljajo liro, kitaro in aulos. Najpomembnejša ustvarjalca lirike sta Sapfo in Anakreon.

Klasično obdobje

- 5., 4. stol. p.n.št

- prevladuje dramatika

- med sabo tekmujejo trije veliki ustvarjalci: Ajshil, Sofokles in Evid

- razcvet je doživela stara grška komedija (značilno satirično odzivanje na politične in kulturne razmere tedanjega časa)

Helenistično obdobje

- 4. stol. p.n.št. – 5. stol. n.št

- na pisanje je vplival Orient

- razcvet doživi lirsko pesništvo in pripovedništvo, zlasti pustolovsko ljubezenski romani. Najbolj priljubljen je bil ljubezenski roman

HOMER

ILIJADA

Mitološko ozadje Ilijade

Na svatbo tesalskega kralja Peleja in morske nimfe Tetide so povabljeni vsi bogovi, razen boginje prepira Eride. Ta je užaljena in vrže med svate zlato jabolko z napisom Najlepši. Jabolka si želijo boginje Hera, Atena in Afrodit, saj vsaka zase misli, da je najlepša. Za razsodnika vzamejo trojanskega princa Parisa. Vsaka od njih mu obljubi darilo: Hera kraljestva tega sveta in oblast, Atena modrost in slavo, Afrodit pa najlepšo žensko na svetu in srečo v ljubezni. Paris izbere Afrodit in tako Trojancem nakoplje sovraštvo drugih dveh boginj. Čez čas Paris s trojanskim ladjevjem obiše špartanskega kralja Menelaja. Ta ga gostoljubno sprejme, lahkomišeln Paris pa ugrabi njegovo ženo Heleno, ki velja za najlepšo žensko na svetu. Med potjo domov se poročita, nato pa živita v Troji. Menelaj in njegov brat Agamemnon zbereta vojsko in se z ladjevjem odpravita proti Troji, da bi se maščevala za tako grobo kršitev gostoljubja. Grško-trojanska vojna traja deset let, končno Troja pade zaradi ukane s trojanskim konjem, kar je bila domislica zvitega junaka Odiseja. V boju trojanski princ Hektor ubije njegovega najboljšega prijatelja Patrokla in Ahil vrne na bojišče in v dvoboju po božji volji ubije Hektorja in se nato znes nad njegovim truplom. Šele na prošnjo Hektorjevega očeta, trojanskega kralja Priama, Ahil izroči Hektorjevo truplo Trojancem, da ga ti lahko častno pokopljejo.

ep- je najdaljša pripovedna pesnitev, pisana v verzih. Opisuje življenje bogov, junakov

epska širina- je razširjena primerjava. Značilnost takega dogodka pesnik ponazori z drugim, podrobno prikazanim dogodkom

Verz: heksameter (-UU \ -UU \ -UU \ -UU \ -UU \ -U)

Tema: Ahilova jeza, srd (zaradi delitve bojnega plemena)

Zgradba: 24 spevov

Snov: trojanska vojna (10 let)

HEKTORJEVO SLOVO OD ŽENE IN SINA (6. SPEV)

Povzetek: Hektor se je odločil, da se bo boril proti Grkom. Žena ga prosi naj ostane doma, saj je v tej vojni izgubila že vso družino. Hektor ji pove, da noče da bi ga imeli Trojanci za revo. Nato se poslovijo od sina in si želi, da bi tudi on bil izvrsten bojevnik. Otroka izroči ženi in odide.

Hektor nima zasebnega življenja (najvišja njegova vrednota je čast), njegova dolžnost je udeležiti se boja in prinesiti slavo Trojancem. Zanj ni častnega umika.

HEKTORJEVA SMRT (22. SPEV)

Povzetek: Hektor se izmika spopadu z Ahilom. Boginja Atena, ki v boju za Trojo Pomaga Grkom, prevzame zunanjo podobo Hektorjevega brata Deifoba in mu obljubi pomoč v boju z Ahilom. Sedaj je Hektor odloči za boj. Želi si, da bi se z Ahilom dogovorila, da v primeru katerekoli smrti vrneta truplo svojem. Ahil se s tem ne strinja in mu napove smrt. Spopadeta se in Ahil ubije Hektorja.

Ahil mu napove smrt → Kakor med levom in možem ni zveze na sveto prisego, ni je pogodbe med nama, poprej ko eden bo padel.

Hektor: bojazliv, pogumen, bojevit, odločen

Ahil: brezsrčen, nečloveški, hraber, krut, pogumen, surov

Okrasni pridevki: božanski Hektor, brzonogi Ahil, dolgo senčnato kopje, trebušaste ladje, sivooka boginja

Tema: dvoboj med Hektorjem in Ahilom

Ideja: človek ni svoboden, njegova usoda je odvisna od volje bogov

ODISEJA

Od Tojanske vojne je minilo deset let. Vsi grški junaki, ki so preživel, so se že vrnili samo Odiseja zadržuje nimfa Kalipso na svojem samotnem otoku. Doma, na otoku Itaka ga težko pričakujeta zvesta žena Penelopa in sin Telemah. Penolopo vedno bolj nadlegujejo nasilni in grabežljivi snubci, prepričani da se Odisej ne bo vrnil. Grkom naklonjena boginja Atena, doseže, da Kalipso na zahtevo bogov Odiseja izpusti. Ta se s splavom odpravi na pot, doživi brodolom in po dveh dneh z zadnjimi močmi priplava do otoka Fajakov. Na obali ga najde kraljična Navzikaa. Fajaki so ljudstvo pomorščakov, ki brezskrbno in srečno živi na svojem otoku. Odiseja gostoljubno sprejmejo, ta pa jim pripoveduje, kaj vse je doživel, odkar je zapustil Trojo in kako je izgubil vse svoje tovariše. Fajaki z zanimanjem poslušajo njegovo pripoved, ga bogato obdarijo in z ladjo prepeljejo na Itako. Tam vidi kako mu snubci uničujejo dom in kaj vse mora zaradi njih pretrpeti njegova žena, zato jih v spopadu pobije. Sorodniki pobitih se hočejo maščevati, a vmes poseže boginja Atena in prepreči nadaljnje pokole.

Motivi: motiv Odisejeve blodnje, motiv zveste ljubezni, motiv tekmovanja za žensko roko

Zgodbe: zgodba očeta Odiseja, moža, ki premaga vse nevarnosti in se vrne na Itako pred ženino svatbo; zgodba sina Telemaha, ki išče očeta; zgodba zveste žena Penelope

Odiseja je sestavljena iz dveh delov: 1.del (1. - 12. spev → Odisej na poti do Itake (Telemah išče Odiseja, Odisejeva zadnja postaja na poti domov - dežela Fajakov, Odisejeva pripoved o blodnjah)) in 2.del (13. - 24. spev → Odisej na Itaki (srečanje Odiseja in sina na Itaki, Odisej pripravlja maščevanje nad snubci in snidenje z ženo, Odisej ženi pripoveduje o doživetjih, zamolči pa srečanje z nimfo in kraljično)). Oba dela pa povezuje okvirna zgodba.

ODISEJ IN SIRENI (12. NAPEV)

Povzetek: Kirka je posvarila Odiseja pred Sirenami. Svojim tovarišem je povedal in jim naročil, kaj naj naredijo. Odiseja so privezali ob jambor, sebi pa so zalili ušesa z voskom. Približali so se otoku Siren in začele so prepevati. Odisej se je na vso moč poskušal rešiti vrvi ampak mu to ni uspelo. Odpeljali so se naprej, kjer niso več slišali siren in odvezali Odiseja, sebi pa izpraskali vosek.

Odisej je junak, znan po svoji iznajdljivosti. Žena Penelopa je simbol zvestobe, sin Telemah pa simbol iskanja očeta.

SAPFO

SVATOVSKA PESEM

Sapfo piše o žalosti ob izgubi učenke. reagira kot zaljubljenec, kljub žalosti pa na koncu izrazi optimizem.

Motivi: ljubezen, občudovanje, prikupnost, bolečina, strast, napetost, vdanost

PESEM

Sama spi.

Motivi: osamljenost, hrepenenje

ANAKREON

EROS, Z ZLATIMI KODRI BOG

To je ljubezenska pesem. Osrednji temi sta ljubezen in zabava.

SENCA SO OSIVELA

Pesimizem zaradi starosti.

Primerjava med Sapfo in Anakreonom: skupna jima je ljubezenska poezija. Sapfo je uporabljala čustva in strast, Anakreon pa je pisal lahkotno.

ANTIČNA DRAMATIKA

- literarna zvrst, namenjena uprizarjanju
- zgrajena iz dramskega dialoga
- čas: sedanost (ko beremo imamo vtis, da se to dogaja sedaj)
- oblika: verzi
- razvoj: iz obredja (liturgija); slavje v čast bogu Dionizu, potekalo je na ulici (sodelovalo veliko ljudi), ljudje so bili oblečeni v kozlovske obleke (tragos - kozel → tragedija – kozlov spev, ker so darovali kozle in ker so bili oblečeni v kozlove kože), začeli so graditi amfiteatre (razvije se iz

grškega gledališča, ki ima eliptično obliko, se prosto dviga v zrak in dvojni obod ponovitve polkroga. Stali so sredi mesta in ni več služil za gledališke igre, ampak za gladiatorske boje) → dramatika je nastala, ko je iz zбора izstopil posameznik in tako je nastal dialog

- koregos je financiral prireditel (današnji sponzor)
- izvajali so enkratletno ob plesu in petju (vsak dan 3 tragedije in 1 komedijo)
- značilnosti: nastopali so samo moški, maske so imeli iz lesa, oblečeni v halje, rekviziti, scena
- vrh dosegla v 4 stol.

- notranja zgradba drame:

zasnova – zaplet – vrh – (preobrat – peripetija, zaviralni momenti) – razplet – razsnova (katastrofa)

Analitična (razpletna) zgradba – sredi dogajanja pojasni preteklost

Razvojna (sintetična) zgradba – kronološko zaporedje dogodkov

- pisci: Tespis, Ajshil, Sofoklej, Evripid

SOFOKLES

- uvedel je 3 igralca, prvi je uporabil sceno, rekvizite
- povečal število pevcev v zboru (12 → 15), skrčil število zborovskih pesmi (tesno povezane z dogajanjem), zboru odvzel osrednjo vlogo

KRALJ OJDIPUS

Tebanskemu kralju Laju in njegovi ženi Jokasti je bilo prerokovano: če se jima bo rodil sin, bo ubil očeta in se poročil z materjo. Ko se jima res ta rodi, mu prebodeta nogi in ga izročita pastirju, naj ga na planini Kitajron izpostavi divjim zverem. Pastirju se dojenček smili, zato ga izroči tovarišu, pastirju korintskega kralja Poliba. Ker ta nima otrok, dojenčka posinovi in mu da ime Ojdipus (oteklonog). Ta ima Poliba za pravega očeta. Ko odraste in v preročišču izve, da bo ubil očeta in se poročil s svojo materjo, naglo zapusti Korint. Na nekem razpotju sreča kralja Laja s spremstvom. Ker se ne umakne s poti, ga voznik udari z bičem. V pretepu Ojdip ubije Laja, od spremstva pa uspe pobegniti le enemu. Prav tedaj doleti Tebe še ena nesreča. Deželi grozi ljudožerska Sfinga, saj požre vsakogar, ki ne zna rešiti njene uganke: »Zjutraj hodi po štirih, opoldne po dveh, zvečer po treh. Kaj je to? « Ojdip razvozla uganke: Človek se kot otrok plazi po štirih, odrasel hodi po dveh, starcu pa je palica za tretjo nogo. Osramočena Svinga se vrže v prepad, Ojdip pa postane tebanski kralj in Jokastin mož. Žena mu rodi štiri otroke: sinova Eteokla in Polinejka ter hčeri Antigono in Ismeno. Čez nekaj let izbruhne v Tebah kuga. Poslal jo je bog Apolon, češ da je mesto oskrunjeno, ker v njem živi morilec kralja Laja. Dramsko dogajanje se začne z Ojdipovo preiskavo, ki naj bi odkrila, kdo je umoril prejšnega kralja, konča pa se z razkritjem, da je morilec Ojdip sam. Jokasta, njegova mati in hkrati žena, se od sramu obesi, Ojdip pa se oslepi, da ne bi gledal lastne sramote.

ANTIGONA

PRVA ZBOROVSKA PESEM (HVALNICA ČLOVEKU)

- človek je največja skrivnost
- spoznaj samega sebe
- človek je bitje, ki živi na kopnem, obvladuje morje in kopno, zemljo obdeluje in skrbi za svoje preživetje
- ima razvit razum, lovi divje zveri in morske živali
- obvladuje ves svet, zmožen je ukrotiti naravo
- je razumno, pametno bitje, se sporazumeva, živi v urejeni skupnosti
- obvaroval se je pred vremenom, iznašel bivališče in obleko
- spreten

- samo smrti ne more ubežati → ljudje so minljivi, niso enaki bogovom

Zbor na koncu pesmi neposredno pokaže, da ima prav Antigona, ker spoštuje bogove. Kdor pa ravna narobe, si ne zasluži usmiljenja.

ANTIGONIN UPOR (2. PRIZOR)

Kreon hoče Antigono zlomiti z odločnostjo, čuti se osebno ogroženega. Vidi, da če nebi ravnal odločno, bi se počutil ponižanega. Tisto kar ga vodi je sovraštvo. Njegova napaka je, da hoče biti moralni sodnik

V prepiru z Kreonom je izrekla znan stavek : Ne da sovražim - da ljubim sem na svetu!

Antigona: pogumna, odločna, ponosna, zvesta bratu

DRŽAVA NI LAST ENEGA MOŽA (3. PRIZOR)

Hajmon očeta opozori, da ne sliši kaj govorijo o njem ljudje. Kreon reče Hajmonu, da je na ženski strani. Hajmon mu reče, da si želi pravičnega vladanja. Pove mu, da država ni last enega moža. Hajmonu ne gre za ženske, ampak za očetovo dobro. Pogovor se sprevrže v oster prepir, nadaljuje pa se z zmirjanjem.

Hajmonove modre misli:

- * Dragulj najdražji je otrokom slava, ki jo uživa oče - kakor njemu otroci so v ponos.
- * Kdor si domišlja, da ima sam vso pamet, da z umom in besedo vse prekaša, če ga odpreš, odkriješ prazno kaščo
- * V naraslem hudourniku obstane samo drevo, ki upogiblje veje; če se mu upre, ga izruje s korenino.
- * Mornarju, ki preveč nateza jedra in ne zrahlja vrvi, se kmalu ladja prevrne, z gredljem vznak naprej odradja.
- * Če smem kot mlajši tudi jaz kaj reči, po moji sodbi bi bilo najbolje, če kdo nas svet prišel bi poln modrosti; a ker se to le redkokdaj primeri, je moder, kdor prisluhne tudi drugim!

Kreon: nezmnožen, nadut, ne posluša ljudstva, blaznež, važen, greši zoper pravičnost, slepota

Hajmon: zelenec, izprijenec, hlapec v družbi ženski, podlež

Hajmon : Kreon - generacijski konflikt. Imata različen pogled na vladanje

Tragično je pozitivno, pravilno ravnanje, ki privede zaradi protislovnosti junaka na prepad. Čeprav junak propade s svojim zgledom pomembno vpliva na druge . junak je postavljen v tragične okoliščine. Antigona je postavljena v tragično situacijo. Karkoli bi naredila ne bi bilo prav. Prizadeva si za pravično stvar, vendar je kljub temu kaznovana. Vplivala je na smrt Hajmona in Evridike. Deluje protislovno (čeprav je ravnala prav, ampak je to državna nepokorščina (ne upošteva zakonov)).

Kreonova tragičnost: hoče biti dober, pravičen vladar, ampak ne spozna pravočasno, da ravna narobe (zaradi samovšečnosti). Nima pravice ne upoštevati božjih zakonov. Ravnal je zelo narobe. Želi si, da bi umrl. Živeti mora z občutkom krivde.

Zgradba tragedije:

Zasnova – je nagovor Antigone, ki nagovori sestro Ismeno, da bi pokopali brata

Zaplet – Kreon prepove pokopati in napove smrtno kazen za kršilca. Antigono obsodi na smrt

Vrh – Antigonino slovo od življenja

Razplet – Kreon se posvetuje z Teirezijasom in sklene oprostiti Antigoni, toda pride prepozno

Razsnova – Antigona se obesi , Hajmon (njen zaročenec) se ubije

Enotnost dogajanja – da se dogajanje vrti okoli enega dogodka (pokop Polinejka). Lahko temu še pridružimo enotnost časa in kraja. Dogaja se na enem mestu, kar se dogaja drugje samo opisuje.

Grške tragedije so na gledalce delovale kartazično (očiščeno) → gledalec naj bi z doživljanjem sočutja in strahu, to čustvo sprostil
Dramska tehnika: analitična, sintetična
Tema: konflikt med Antigono in Kreonom

RIMSKA KNJIŽEVNOST (240 pr. Kr.(prevod Odiseje) – 5. st. po Kr.(476))

Značilnosti:

- manj arhaično
- motivno, idejno, bolj kultivirana
- skrb za popolnost oblike - razumska, hladna

Obdobja:

- zgodnje, predklasično → komedija (Plavt) - vplival na kultiviranje knjižnega jezika
situacijska komika (spletke, zamenjave)

lik sužnja (najdejavnjša, najbolj izdelana dramska oseba)

petje, burkaštvo, robate šale

- klasično

zlato vek: govorništvo (Cicero), zgodovinoepisje (Julij Cezar), lirika (Katul, Horac), epika (Vergil)

srebrni vek: tragedija (Seneka), roman (Petronij), epigram (Marcial)

- doba upada rimske književnosti: pozno cesarstvo

RIMSKA LIRIKA

Lirike Rimljani niso cenili. Graditev imperija, vojaška disciplina, politična uveljavitev, so bile ne ugodne okoliščine za razcvet pesništva. Stari Rimljani na začetku nimajo boga umetnosti. Razcvet lirika doživi l. 60 pr.n.št. – pojavijo se novi pesniki (Katul)

KATUL

BLAGOSLOV LJUBEZNI

Sodi na začetek njegovega ustvarjanja. Poziva Lesbijo k poljubljanju in uživanju v ljubezni. Govori o minljivosti človeka, le narava je neminljiva.

Motivi: poziv k uživanju, poljubi, smrt, ljubosumje

Tema: ljubezen, poziv k uživanju ljubezni

Sporočilo: življenje živimo samo enkrat, življenje je kratko

Figure: nagovor (daj mi poljubov tisoč in še sto), ponavljanje, metafore (glej sonca morejo zaiti in spet vziti → metafora za naravo, ki je večna; a nas, ko naša drobna lučka dogori, nas čaka le še večno nočno spanje → metafora, za človekovo umrljivost in kratko življenje), primera (naj naju toliko ko počen groš boli)

NA VSEM SVETU NI NOBENE ŽENE

Govori o tem, da nobena ženska ni bila tako ljubljena, kot je on ljubil Lesbijo. Na širnem svetu ni takšne zvestobe do dekleta. Ne more jo nehati ljubiti, čeprav ga je prevarala.

SOVRAŽIM IN LJUBIM

Sprašuje se, če kdo ve zakaj sovraži in ljubi. Čuti samo nekaj tujega in se muči.

HORAC

EPODA

Dekle mu je prisegala zvesto ljubezen, ampak je bila lažna. Poiskal si bo zvesto dekle in ne bo ga prevzela njena lepota.

Epoda – je lirski pesem iz dvovrstičnih kitic, ki ima različno dolge verze

Motivi: maščevanje, nezvesta ženska, ljubosumje

Ideja: kdor se zadnji smeje, se najslajše smeje

Figure: primera (tesno, kot hrasta se bršljan oklene)

CARPE DIEM (UŽIJ DANAŠNJI DAN)

Dekletu govori, naj se ne meni za bogove. Naj se posveti uživanju.

Ideja: uživaj današnji dan, živi za ta trenutek

SREČNEJŠI BOŠ, ČE NA MORJA ŠIRINE

Misel: prava pot je modra pot

Njegov življenjski nazor: zlata pot, mirno življenje na deželi, prijetno s koristnim (dulce et utile)